
Savstarpība kā attiecību protonorma sociālo pakalpojumu sniedzējiem

Reciprocity as a Proto-norm of Relations for Social Service Providers

Inese Kovaļevska (Latvija)

Sociālo pakalpojumu sniegšanas gaitā pastāv risks veidot dominējošu vai distancējošu attiecību veidošanos starp darbinieku un klientu, kurā darbinieks ir atbildīgais par situāciju, palīdzības devējs, bet klients ir pasīvais subjekts, palīdzības saņēmējs. Sniedzot sociālos pakalpojumus, nekonceptualizēts starppersonu attiecību modelis un sašaurinātas antropoloģiskās zināšanas par sevi un savu klientu var radīt interpretatīvus un stereotipiskus attieksmes modeļus, kas balstās uz abstraktām attiecību sistēmām un būtiski ietekmē sociālo pakalpojumu efektivitāti.

Raksts analizē savstarpējo attiecību problemātiku sociālo pakalpojumu sniegšanas telpā. Tiek aktualizēts ortodoksālajā kristietībā un Eiropas sociālajā politikā balstīts savstarpības princips, kas ir sinerģiska mijiedarbība starp divām personām, abpusēja resursu apmaiņa, kas izpaužas kā profesionālas attiecības starp līdzvērtīgām personībām neatkarīgi no sociālo lomu diādēm. Sniedzot sociālos pakalpojumus, ir nepieciešams aktualizēt padziļinātu antropoloģisko zināšanu nozīmi, kā arī veicināt attiecību paradigmas maiņu no administratīvām uz savstarpībā balstītām attiecībām.

Raksts tapis, balstoties zinātniskā pētījuma par savstarpības principa īstenošanu sociālās rehabilitācijas darbā no psihoaktīvām vielām atkarīgiem bērniem iegūtajos datos.

Atslēgas vārdi: savstarpība, starppersonu attiecības sociālo pakalpojumu vidē, klienta izpratne, saskarsme.

Attiecības mikrolīmeņa izpratnē ir saikne, mijiedarbība starp diviem cilvēkiem, tas ir “veids, kā divi vai vairāki cilvēki jūtas un izturas viens pret otru” (Cambridge, Reciprocity, 2022). Šo mijiedarbību var raksturot visai plašs īpašības vārdu spektrs – aktīvas, pasīvas, agresīvas, piekāpīgas, draudzīgas, kontrolējošas, pieņemošas, ievainojošas, altruistiskas, dominējošas, ģimeniskas, darba utt. Viens no attiecību raksturojošiem kritērijiem ir attiecību dinamika, proti došanas un saņemšanas faktors. Balstoties zinātniskā pētījuma par savstarpības principa īstenošanu sociālās rehabilitācijas darbā ar bērniem – psihoaktīvo vielu lietotājiem, iegūtajos datos (Kovaļevska, 2021), iezīmēsim kontekstu starppersonu attiecību paradigmai un problemātikai sociālo pakalpojumu sniegšanas telpā.

Latvijā 2016.gadā tika veikts pētījums par atkarībās nonākušu pusaudžu sociālo rehabilitāciju (Pokšāns, 2016), kurā apskatītas pusaudžu atkarību problēmas un ar tām saistītās prevencijas un rehabilitācijas sistēmas, tostarp pētījumā iezīmējas problēma par zināšanu trūkumu attiecībā uz atkarību problēmu risināšanu un “institūciju darbinieku nosodošo un nicīgo attieksmi pret atkarīgām personām” (Pokšāns, 2016, 31). Pētījuma autors norāda, ka pusaudžu naidīgā attieksme pret valsts iestādēm “daļēji skaidrojama kā atbildes reakcija videi, kurā tie tiek uztverti kā apgrūtinājums” (Pokšāns, 2016, 31). Tāpat pētījums atklāj augstu darbinieku rotāciju rehabilitācijas nozarē un iesaka sniegt atbalstu speciālistiem, kas strādā ar atkarīgajiem pusaudžiem norādot, ka “darbinieku sagatavotība un savu iekšējo resursu pārvaldīšana un novērtēšana bieži tiek atstāta darbinieku pašu ziņā” (Turpat, 38).

Labklājības ministrija ir izstrādājusi “Metodisko materiālu sociālajam darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām” (2020). Dokumentā ir atrodamas norādes, ka “Sociālajam darbiniekam ir jāspēj identificēt atkarības slimību vai problēmlietošanu un ar atbilstošām intervencēm un metodēm ietekmēt atkarīga cilvēka izvēles un rīcību...” (63), tādējādi, tieši vai netieši, aicinot jomas speciālistus primāri skatīties uz problēmu, nevis uz cilvēku, par klientu domāt kā ar intervencēm un metodēm ietekmējamu objektu, kura problēma būtu jārisina pēc evolūcijas teorijas. Var rasties maldīgs priekšstats, ka darbinieks zina, kas klientam ir vajadzīgs, un viņš var dot padomus, kādas izvēles izdarīt un kā rīkoties. Taču atcerēsimies, ka klients nav “jāietekmē” vai “jāizlabo”, klients ir cilvēks, unikāla personība, kuram ir nepieciešams palīdzēt apzināties tos šķēršļus, kuri viņam neļauj dzīvot pilnvērtīgu dzīvi un realizēt savu potenciālu. Patiesībā klients ir vienīgais savas dzīves un vajadzību eksperts. Darbinieka uzdevums ir sniegt konstruktīvu atbalstu, informētas izvēles, veicināt spēju pašam ieraudzīt sevi un savu dzīves situāciju, stiprināt pārliecību par sevi. Katram klientam ir savi paņēmieni, kā tikt galā ar grūtībām un traumatisku dzīves pieredzi, tāpēc darbiniekam klients ir jāatbalsta, lai viņš pats spētu izmantot dzīves piedāvātās iespējas, lai viņš varētu izdarītu nepieciešamās izvēles un panākt izmaiņas.

Savstarpējo attiecību modeļi

Savstarpējās attiecības, kuras darbinieks īsteno sociālā pakalpojuma sniegšanas vietā, var klasificēt atbilstoši šādiem attiecību modeļiem:

Dominēšana – darbinieka kontrole ar klienta pretestību. Dominējošu, kontrolējošu varas pozīcijas attiecību īstenošana;

Pāraprūpe – darīšana klienta vietā, vienpusēju lēmumu pieņemšana. Darbinieka kontrole pār klienta piekāpību, jo darbinieks pieņem lēmumu vienpusēji; izspēlējot lomu, ka klients ir “upuris”, bet darbinieks “glābējs”, klienta atbildības un patstāvības deformācija, pāratbildība, kontrole.

Distancēšanās – formāla pienākumu pildīšana. Raksturīga klientu kategorizēšana, personības devalvācija, interpretācijas, neuzticēšanās, pasīvā agresija, šaubas, bezcerības stāvoklis, darbinieka paaugstināšanās un norobežošanās.

Savstarpība – abpusējas mācīšanās un ietekmes balanss, “līdzsvars starp došanu un ņemšanu”. To raksturo atbildības uzņemšanās, drošības radīšana, spēka perspektīva, sadarbība, palīdzības piedāvāšana, starppersonu mijiedarbība.

Veicot socioloģisko aptauju sociālā pakalpojuma sniegšanas vietā (Kovaļevska, 2021) noskaidrojās, ka 30% no apjautātajiem respondentiem savā praksē attiecībās pielieto distancēšanās stratēģiju, 10% gadījumu tiek izmantota dominēšana ar epizodisku distancēšanos, pāraprūpe raksturīga 10% aptaujāto respondentu, 30% no rehabilitācijas darbiniekiem savā darbā īsteno savstarpību ar epizodis-

ku distancēšanos, bet savstarpība attiecībās tiek īstenota 20 % gadījumu. No tā secinām, ka 80% gadījumu sociālās rehabilitācijas darbinieki saskarsmē ar klientu izmanto disfunkcionālus attiecību modeļus, kam raksturīga darbinieka kontrole ar klienta pretestību, rīkošanās klienta vietā, vienpusēju lēmumu pieņemšana, formāla pienākumu pildīšana, kategorizēšana, paaugstināšanās, interpretācija, devalvācija, neuzticēšanās, pasīvā agresija, šaubas, izvairīšanās no klienta, klienta bezcerības stāvoklis, manipulēšana, norobežošanās, prasību izvirzīšana, klienta atbildības un patstāvības deformācija, realitātes sagrozīšana, pāratbildība. Tikai 20% gadījumu darbinieki spēj īstenot funkcionālas savstarpības principos balstītas attiecības, kuras raksturo abpusēja mācīšanās, ietekmes balanss, līdzsvars starp “došanu un ņemšanu”, darbinieka autoritāte, piederības sajūta, iesaistīšana, iekļaušana, līdzdarbošanās, klienta personības respektēšana, atbildības uzņemšanās, drošības radīšana, novērtēšana, sadarbība, palīdzības piedāvāšana, ģimeniskas vērtības.

Savstarpība

Eiropas Savienības sociālās politikas nostādnēs savstarpības jēdziens tiek minēts kā viens no pamatprincipiem attiecībā uz savstarpējas cieņas un kultūru dialoga veicināšanu. Latvijā jēdziens “savstarpība” ir maz pazīstams. Savstarpības pamatus un nozīmi starppersonu attiecībās sociālo pakalpojumu sniedzējiem aktualizē Eiropas Kristīgā Akadēmija.

Bibliskās antropoloģijas pamati balstās pārliecībā, ka cilvēks ir radīts “Dieva tēlā un līdzībā” (Gen. 1:27), un cilvēku savstarpējo attiecību noteiksme balstās savstarpībā. Savstarpības jēdziena pirmavots ir starppersonu attiecības Svētajā Trijādībā, kur katrai hipostāzei ir savas izpausmes, tomēr tās atrodas pilnīgā savstarpējā saskaņā un mijiedarbībā. Katoļu Baznīcas savā sociālajā mācībā savstarpību skaidro: “Cilvēka sociālā daba pierāda, ka cilvēka individuālais personīgais progress un pašas sabiedrības attīstība ir atkarīga viena no otras. Sabiedrība nav kaut kas, kas cilvēkam tiek pievienots, pateicoties sadarbībai, savstarpībā balstītiem pienākumiem vienam pret otru un brālīgam dialogam, cilvēks attīsta visas savas dāvanas un tādējādi spēj piepildīt savu likteni” (Pontifical Council for Justice and Peace, 2020, 157).

Eiropas Savienības sociālās politikas nostādnēs savstarpības jēdziens ir viens no Sociālās Agendas pamatprincipiem. Eiropas Savienības rīcības pamatprincipos attiecībā uz savstarpējas cieņas un kultūru dialoga veicināšanu teikts: “Lai pilnībā īstenotu kultūras potenciālo vienotājas lomu starptautiskajās attiecībās, ir ne tikai jāatspoguļo Eiropas kultūru daudzveidība, bet arī jātiecas veidot jaunu attieksmi, kas vērsta uz dialogu, savstarpēju ieklausīšanos un mācīšanos, kopīgu spēju veidošanu un globālu solidaritāti. Kultūras attiecībās jāņem vērā reģionu atšķirības un katras vietas sensitīvie jautājumi un rīcība jāpielāgo konkrētajam kultūras kontekstam un interesēm. Tā kā iedzīvotāji bieži iesaistās pārrobežu darbībās, izmantojot digitālos rīkus, ir jāiestājas par to, lai tautu saziņa noritētu cieņpilnos apstākļos, pamatojoties uz līdztiesību un partnerības garu. Tāpēc ES starptautisko kultūras attiecību pamatā jābūt savstarpībai, savstarpējas mācīšanās pieejai un līdzradīšanai” (European Commission. 2016).

Vārds “savstarpība” ir cēlies no latīņu īpašības vārda *reciprocus*, kas nozīmē “atgriezti tādā pašā veidā kā saņemts” jeb “apmaiņa”. Angl. val. *reciprocity* tiek tulkots kā kvalitāte jeb stāvoklis, abpusēja saistība, darbība vai ietekme; savstarpēja privilēģiju apmaiņa (Merriam-Webster, Reciprocity, 2022).

Savstarpību nevar reducēt uz altruismu vai beznosacījumu dāvanu, vai vienkārši līdz kādai kopīgai rīcībai. Latīņu vārds (*reciprocus*) faktiski nozīmē “iet turp

un atpakaļ” (*retro-procus*), “dot un saņemt”. Citiem vārdiem sakot, savstarpības pamatnozīme ir “savstarpēja apmaiņa”, kas nav loģiski ekvivalenta jēdzienam “dot un ņemt” (Bruni, 2008).

Pretējs koncepts savstarpībai ir “beznosacījuma rīcība”, t.i., savu vajadzību apmierināšana, neuzliekot otram par pienākumu kaut ko dot pretī.

Savstarpības modelis un ar to saistītās idejas ir minētas jau antīkajā filozofijā Aristoteļa (384. gadā pr. Kr.) darbā “Nikomaha ētika”, kurā Aristotelis secina: “... Žēlsirdībai ir raksturīga tās došana un saņemšana, ka mums, kas saņēmuši žēlsirdību, ir jākalpo pretī tam, kurš mums to ir izrādījis, vai arī citā reizē mums jāuzņemas iniciatīva izrādīt pret kādu žēlsirdību” (Aristotle, 1999). Aristoteļa filozofiskās diskusijas attiecas uz savstarpības modeļa un normu nozīmi taisnīguma, stabilitu un produktīvu sociālo sistēmu, veselīgu personīgo attiecību un cilvēka sociālās dzīves ideāla teorijās.

Savstarpība ir starpdisciplinārs jēdziens

Socioloģijas pētnieks Filips Kuncs (Kunz) 1974.gadā veica eksperimentu (Kunz & Woolcott, 1976), kurā atklājās savstarpības ietekme uz cilvēku. Viņš Ziemassvētkos pa pastu nosūtīja 600 nejausi izvēlētiem cilvēkiem pašrocīgi pagatavotas apsveikuma kartiņas ar novēlējumu un fotogrāfiju, kurā redzams viņš un viņa ģimene. Visi adresāti F. Kuncam bija pilnīgi sveši. Neilgi pēc apsveikumu nosūtīšanas sociologs sāka saņemt atbildes. Kopējais atbilžu skaits bija 200 vēstuļu. Viņš uzdeva jautājumu, kāpēc tik daudz cilvēku atbildēja pilnīgam svešiniekam? Atbilde bija saistīta ar savstarpības likumsakarībām – F. Kuncs bija kaut ko labu izdarījis priekš šiem cilvēkiem, svētku laikā veicis jēgpilnu rīcību, apsveicis cilvēkus, un cilvēki, to sajuzdami, atsaucās ar to pašu.

Kā piemēru savstarpības principa izpratnei bioloģijā var minēt piemēru ar imperatora pingvīnu uzvedību. Zinātnieki dabā ir novērojuši savdabīgu parādību – ziemā Antarktīdā ir gandrīz -80° C grādu sals un sniega vētras. Šādos dabas apstākļos vienam pingvīnam, nošķīroties no pārējiem, nozīmētu drošu nāvi – vējš vienā mirklī nogāzīs viņu no kājām un apbērs ar simtiem kilogramu sniega. Pingvīni to zina. Kad sākas sniegpuenis, viņi sadrūzmējas bariņā un cieši piespiežas cits pie cita. Izveidojas pingvīnu aplis. Šis aplis visu laiku griežas un lēnām slīd vēja virzienā. Ārpusē plosās sniega vētra un sals, bet apļa iekšienē ir silts kā Āfrikas vasarā – trīsdesmit seši grādi (Akimuškins, 1974). No tā secināms, ka šie putni instinktu līmenī rīkojas savstarpīgi – dažbrīd siltumu dodot un citreiz saņemot, tādējādi saglabājot savu un bara dzīvību.

Ekonomikas un sociālpolitikas terminoloģijā savstarpības jēdziens ir viens no galvenajiem starptautisko tiesību principiem, kas izpaužas savstarpēji vienāda tiesiskā režīma garantēšanā noteiktā jomā valstīm – tiesisko attiecību dalībniecēm. Ekonomikā un sociālpolitikā ar savstarpību apzīmē:

1. Uzvedību, ar kuru divi cilvēki vai grupas savstarpēji viens otram dod un saņem palīdzību un privilēģijas (Cambridge, Reciprocity, 2022);
2. Lietu, privilēģiju apmaiņas praksi savstarpēja labuma vārdā, jo īpaši privilēģijas, ko viena valsts vai organizācija piešķir citai valstij vai organizācijai. Eiropas Stratēģiskajā Agendā 2019-2024 “Eiropas interešu un vērtību pasaulē veicināšanas dokumentā” kā Eiropas vērtība un interese ir noteikta “vērienīga un jaudīga tirdzniecības politika, kas nodrošina godīgu konkurenci. Savstarpīgums un savstarpējie ieguvumi ir galvenais elements gan daudzpusējā līmenī reformētā Pasauls Tirdzniecības Organizācijas tiesību aktā, gan divpusējās attiecībās starp Eiropas Savienību un tās partneriem. (.)

Eiropas Savienībai ir jāuzņemas lielāka atbildība par drošības un aizsardzības jomu, jo īpaši uzlabojot ieguldījumus aizsardzībā, spēju attīstību un darbības gatavību; tā cieši sadarbosies ar NATO, pilnībā ievērojot Līgumus un Līgumos izklāstītos principus, tostarp iekļautības principus, savstarpīgumu un lēmumu pieņemšanas autonomiju” (European Council, 2019, A New Strategic Agenda).

Sociālajā psiholoģijā savstarpīguma norma, ko dažkārt dēvē par savstarpīguma likumu, ir sociāla norma, pēc kuras, ja viens cilvēks kaut ko izdara otra cilvēka labā, saņēmējs apzinās pienākumu atbildēt devējam ar to pašu vai ko līdzvērtīgu. Socializācijas procesā bērni tiek iesaistīti savstarpības principā, kad bērniem tiek mācīts dalīties, t.i., dot un pieņemt. Savstarpīgumam ir svarīga loma attiecību uzsākšanā un ilgtspējā. Saņemot palīdzību, cilvēks izjūt pozitīvas emocijas pret palīdzības sniedzēju. Ir veikti pētījumi, kuros apstiprinās, ka dažāda veida sociāla, instrumentāla, emocionāla palīdzība atstāj pozitīvu iespaidu uz cilvēka psihoemocionālo veselību, un vairo laimes sajūtu (Sarason, Sarason et al., 1990).

Šajā kontekstā tiek apskatīts arī nepieciešamais balanss starp palīdzības došanu un palīdzības saņemšanu. Līdzsvara teorija paredz, ka cilvēks izjūt lielāku gandarījumu attiecībās, kurās pastāv līdzsvars starp došanu un ņemšanu (Hatfield, Utne, Traupmann, 1979).

Līdz ar to var piefiksēt svarīgu savstarpības principa kritēriju un normu – tas ir līdzsvars. Tomēr vienprātība, kā šo savstarpības konstrukta līdzsvaru izmērīt, nav atklāta (van Tilburg, van Sonderen, Ormel, 1991). Saskaņā ar veiktajiem pētījumiem (Lu, 1995) sievietes, cilvēki ar augstāku izglītību, ekstraverti, personas ar spēcīgu iekšējo paškontroli vairāk saņem atbalstu nekā dod, bet ekstraverti ir tie, kuri vairāk dod nekā saņem.

Džoana Hari pētījumi psihiatrijas jomā atklāj deviņus būtiskus depresijas un trauksmes iemeslus, kas pastarpināti norāda uz savstarpības lomu personas veselības un attiecību jomās. Dž. Hari apstiprina, ka primārie cēloņi neslēpjas ķīmisko vielu disbalansā, bet gan saiknēs ar apkārtējo pasauli un cilvēka dzīvesveidā: “Lai izkļūtu no vientulības ir nepieciešami citi cilvēki un arī sajūta, ka dalāties ar citu cilvēku vai cilvēku grupu tajā, kas ir nozīmīgs un vērtīgs abām pusēm (..) Arī slimnīcas palātā jūs neesat viens, tomēr palīdzība plūst vienā virzienā. Medmāsa atrodas blakus, lai palīdzētu, bet jūs nepalīdzat viņai – un, ja mēģināsiet, jums visticamāk, palūgs to nedarīt. Vienvirziena attiecības nespēj izdziedēt vientulību. To spēj vienīgi divvirzīnu (vai vairāku virzīnu) attiecības. Vientulība ir nevis citu cilvēku fiziska prombūtne, bet gan apziņa, ka nedalāties ne ar vienu citu tajā, kas jums ir svarīgs” (Hari, 2020, 111).

Pētnieki M. Ārgaila un M. Hendersons veica pētījumu, kas savstarpības konceptā atklāj nozīmīgu aspektu (Argyle & Henderson, 1985) un palīdz ieraudzīt savstarpības lomu cilvēka labklājībā, proti. Pētījums tika veikts ar trim galvenajām mērķa grupas – ģimeni, draugiem un kolēģiem. Savstarpība ļoti spilgti atklājās tieši ģimenes kontekstā, jo ģimenē izpaudās dabiska cilvēka vēlme rūpēties par otra vajadzībām.

Amerikāņu kultūrantropologs M.Sahalins izšķir trīs galvenos savstarpīguma veidus (Sahalin, 1972, 193-196):

- Vispārējs savstarpīgums: Šī forma raksturīga ģimenes un draugu lokā. Nav raksturīgas gaidas dodot kaut ko saņemt pretī. Cilvēki vienkārši dod, vai kaut ko dara otra cilvēka labā, pamatojoties uz pieņēmumu, ka šis otrs cilvēks nešaubīgi darītu to pašu viņu labā. Šis savstarpīguma veids ir saistīts ar altruismu;
- Līdzsvarots savstarpīgums: Šis veids ietver sevī došanas un ņemšanas vērtības aprēķinu un cerību, ka dotais tiks atdarīts noteiktā laika periodā ar līdzvērtīgu vērtību;

- Negatīvs savstarpīgums. Šāda forma tiek realizēta, kad viena savstarpībā iesaistītā puse gūst vai cenšas iegūt vairāk nekā otra puse.

20. gadsimta filozofi M. Būbers (*Martin Buber*) un Dž. Makmjurejs (*John Macmurray*) runā par tādiem jēdzieniem kā “Es” un “Tu”, par cilvēka attiecību pasauli, kam saturu piešķir tas, kādu pozīciju “Es” ieņem attiecībā vai nu pret otru “Es”, “To” vai “Viņu”. Ebreju domātāja, dialogiskās filozofijas pamatlicēja, reliģiskā eksistenciālista M. Būbera pats slavenākais darbs ir “Es un Tu” (izdevums krievu valodā: Быбep, 1992). Tā centrā ir cilvēka, pasaules un Dieva attiecības. Tā ir komunikācija, arī dialogs ar Dievu, Es un Tu attiecības. Attiecībās “Es – Tas” un “es – tu” tikai pēdējā diādē ir iespējams dialogs, starppersonu dzīva komunikācija, kas apstiprina personību kā mērķi un nevis kā līdzekli. “Cilvēka pasaule ir duāla saskaņā ar viņa pozīcijas dualitāti. Cilvēka duālā pozīcija izpaužas attiecībā uz pamatjēdzieniem, kurus viņš lieto. Šie pamatjēdzieni ir vārdu salikteņi – “Es – Tu”, vai arī “Es – Tas (Viņš, Viņa)”. Pēc M. Būbera teiktā, šie divi attiecību veidi rada pretējus pasaules priekšstatus. Dž. Makmjurejs saka, ka “Es pastāv vienīgi dinamiskās attiecībās ar Otru (..) Es konstituējas attiecībās ar Otru (..) Es savu būtību iegūst attiecībās” (Macmurray, 1961, 17). “Visas jēgpilnās zināšanas meklē izpausmi rīcībā, un katra jēgpilnā rīcība meklē izpausmi sadraudzības attiecībās” (Macmurray, 1957). Ieliekot šīs filozofiskās idejas koinoniskās attiecībās, kurās cilvēki savstarpējās attiecības neveido uz sociālpsiholoģiskā pamata, bet uz ekleziālā pamata, savstarpība kļūst konstitutīva personībai, kurai ir vajadzīga otra personība, lai dalītos ar to karitātē un mīlestībā. Cilvēka “Es” top vienīgi attiecībā vispirms pret Dievu un pēc tam pret otru cilvēku. Var piekrist filozofa apgalvojumam, ka cilvēka dzīve sastāv no satikšanās aktiem un, “kad mēs runājam ar pretīstāvošo “Tu”, mēs runājam ar mūžīgo “Tu” (Быбep, 1992). Tas saskan ar bibliskajā antropoloģijā pārstāvēto Dieva tēlu un līdzību cilvēkā.

Kristietībā savstarpības jēdzienu izmanto, lai uzsvērtu kristietības principu – pasludināt praktisku mīlestību un lai akcentētu cilvēka sociālo dabu. Romas Katoļu Baznīcas Sociālajā Agendā teikts:

“Cilvēka sociālais raksturs sniedz liecību tam, ka cilvēka personīgā un sabiedrības kopējā attīstība ir savstarpēji atkarīgas viena no otras. Sākotnēji visu sociālo institūciju mērķis bija cilvēks, un tādā veidā būtu arī jābūt, Cilvēks, kuram pēc savas dabas pilnības un būtības ir nepieciešama sociālā dzīve. Sociālā dzīve nav kaut kas tāds, kas ir laika gaitā pievienojies cilvēkam, tā ir iespēja cilvēkam caur savstarpējiem darījumiem, caur savstarpībā balstītiem pienākumiem un brālīgiem dialogiem attīstīt visus savus potenciālus, tā ir iespēja cilvēkam piepildīt savu likteni” (Pontifical Council for Justice and Peace. The Social Agenda, 2020).

Savstarpība Austrumu Baznīcas teoloģijā tiek saprasta ar grieķu valodas jēdzienu *συνεργία*, “sinerģija”. Dzīvības spēka enerģija, kas nāk no Dieva, sastopas un apmainās ar cilvēka enerģiju un, tādējādi, Dieva un cilvēka saikne kļūst sinerģiska. Arī saikne starp cilvēkiem ir sinerģiska. Sinerģisku jeb savstarpībā balstītu attiecību attīstības nosacījums ir apzināšanās, ka Dievs Kristū ir ikvienā cilvēkā (*Imago Dei*) un ikviens cilvēks Kristū – Dievā.

Bibliskajā antropoloģijā savstarpības jēdziena prototips atklājas Dieva Svētajā Trijādībā kā triju hipostāžu savstarpējās attiecības vienā Dievā. Bibliskajā antropoloģijā praktiskā savstarpība izpaužas Kristus dotajā uzdevumā cilvēkiem: “Nesiet cits cita nastas, tā jūs piepildīs Kristus likumu.” (Gal. 6:2). Šī Rakstu vieta norāda uz saitēm, kuras vieno visus cilvēkus, un kuras izpaužas tā, ka cilvēka aicinājums nav meklēt savu personisko labklājību, bet visa pasaule ir viena liela, savstarpībā saistīta ģimene, kurā katram ir pienākums palīdzēt un atbalstīt otru dzīves grūtībās. Savstarpības

kvintesence ir mīlestība, spēja nest upuri otra cilvēka labā un pieņemt upuri savā labā. Tas ir apziņas stāvoklis, kurā vienotība ir augstāka par individuālismu.

Savstarpība nav altruisms, beznosacījumu dāvinājums vai vienkārši laba rīcība. Savstarpības pamatnozīme ir savstarpēja apmaiņa:

1. *Tiešā savstarpība* – abas puses ir vai nu līdzvērtīgi devēji un līdzvērtīgi saņēmēji (“Tāpēc ieprieciniet cits citu”, 1. Tes. 5:11; “Brāļu mīlestība jūsu starpā lai ir sirsnīga. Centieties cits citu pārspēt savstarpējā cieņā”, Rom. 12:10);
2. *Pastarpinātā savstarpība* – savstarpība nodrošina visaptverošu palīdzības saņemšanu. Citi cilvēki saņem palīdzību, kad tā viņiem ir nepieciešama, un arī mēs saņemam palīdzību, kad tā mums ir vajadzīga (“Ko jūs darījusi vienam no šiem maniem vismazākajiem brāļiem, to jūs esat Man darījusi”, Mt. 25:40);
3. *Reversā savstarpība* – viena puse ir aktīvais saņēmējs, bet otra puse pasīvais saņēmējs. Pasivitātes vai aktivitātes dominanti nosaka vajadzība (“Nesiet cits cita nastas, tā jūs piepildīsiet Kristus likumu”, Gal. 6:2). Reversā savstarpība īstenojas arī caur saņemtajiem apvainojumiem un pazemojumiem (“Bet esiet cits pret citu laipni un žēlsirdīgi; piedodiet cits citam, kā arī Dievs Kristū jums ir piedēvis”, Ef. 4:32).

Savstarpības jēdziens ir sastopams tādās jomās kā bibliskā antropoloģija, reliģija, filozofija, psiholoģija, ētika, sociālpolitika, socioloģija, bioloģija, ekonomika. Tā ir līdzsvarota, jēgpilna divvirziena rīcība, kad divi cilvēki vai grupas apmainās ar palīdzību un privilēģijām. Savstarpībai tuvi jēdzieni ir sinerģija, brālīgums, mijiedarbība, solidaritāte, kohēzija, simbioze. Savukārt antonīmi ir individuālisms, antropocentrisms, sašķeltība, atsvešināšanās. Savstarpīgumam ir svarīga loma attiecību dziļuma dimensijas veidošanā un ilgtspējā. Kultūrantropoloģijā izšķir trīs savstarpīguma veidus – vispārējais, līdzsvarotais un negatīvais. Starppersonu attiecībās iedarbinot dažāda veida sociālu, instrumentālu un emocionālu mijiedarbību, cilvēks apstiprina savu sociālo dabu, bet, savstarpību iespējot starppersonu attiecībās, tiek īstenots universālais attiecību princips, kura centrā ir *Imago Dei* cilvēkā.

Savstarpības īstenošanas process bibliskās un patristiskās antropoloģijas perspektīvā

Svētie Raksti atklāj Dieva un cilvēka savstarpīguma asi. Dzīvības spēka enerģija, kas nāk no Dieva, sastopas un apmainās ar cilvēka enerģiju un, tādējādi, Dieva un cilvēka saikne kļūst sinerģiska. Sinerģētiskās antropoloģijas pamatā, kā to skaidro S. Horužijs, ir harmoniska divu enerģiju – Dieva un cilvēku sadarbība. Ar to tika skaidrots cilvēka un viņa identitātes specifiskais atvērtības modelis (skat. Хоружий, 2005). Bizantijas teologs, filozofs un hesihiasis Gregorijus Palama (14. gs.) norāda, ka cilvēka dievišķošanās notiek caur cilvēka un Dieva sinerģiju. Prāts, kā apgalvo G. Palama, spēj saprast, kas viņam pašam ir nepieciešams, Dionīsijs Areopagīts to nosauc par tiešo prāta darbību, proti, prāts vērsas pats uz sevi un strādā pats sevī, tādējādi apcerot pats sevi, ko Dionīsijs nosauc par prāta aplveida kustību. Šajā prāta darbībā ir ietverta enerģija, caur kuru cilvēks spēj pacelties augstāk pats par savām iespējām un caur šo enerģiju savienojas ar Dievu (Григорий Палама, 2022).

Atsauksmās uz sinerģijas jēdzienu Jaunajā Derībā sastopama 5 reizes. Apustuļa Pāvila 1. Kor. 3:9, apliecināts, ka “mēs esam Dieva darba biedri (*συνεργοί*)”. 2. Kor. 1:24 saka: “Ne ka mēs valdītu pār jūsu ticību, bet lai vairotu (*συνεργοί*) jūsu prieku, jo jūs stāvat ticībā.” Vēl: Kol. 4:11, Fil. 1:24 “vienīgie darba biedri (*συνεργοί*) Dieva valstības lietās” un 3. Jņ.1:8: “Tad nu mums pienākas tādus uzņemt, lai mēs kļūtu patiesības līdzstrādnieki (*συνεργοί*)”.

Skaidrojot Pāvila 1. Kor. 3:9, sv. Arelatas Cēzarejs norāda: “Dieva līdzstrādnieki ir tie, kuri redzot to, kā lepnības inde ielīst brāļa sirdī, tūlīt, nekavējoties cenšas izglābt viņu ar dziedinošu pazemību” (Кесарий Арелатский, 2022). Savukārt D. Sisojevs norāda uz sinerģijas fenomenu un antropoloģisko robežu: “Šajā Rakstu vietā apustulis norāda uz to, ka bez Dieva visas mūsu pūles ir veltas un bezjēdzīgas. Tie neesam mēs, kas rada brīnumus – to visu paveic Dievs caur mums. Tas ir iemesls, kādēļ cilvēkam ir jātiecas pie Dieva, bet Dievs atmaksās katram pēc viņa nopelniem. Vienam cilvēkam vienkārši ir atturēt sevi no netiklības, turpretī citam cilvēkam tas sagādā milzu pūles, viņš krīt un atkal ceļas – tāda ir viņa daba. Tāpēc godīgais Tiesnesis aicina nevis uz darīšanu [t.i., rezultātu], bet uz pūlēšanos” (Сусоев, 2022).

Savstarpības jēdziena pirmavots ir Svētā Trijādība – kristietības pamatjēdziens, atbilstoši kuram Dievs pēc būtības ir Viens, taču šajā Vienā Būtībā ir trīs dažādas hipostāzes – Dievs Tēvs, Dievs Dēls un Dievs Svētais Gars. Pamatojoties Svētajos Rakstos, ikviena Trijādības hipostāze ir Viss Dievs un Viens Dievs. “Es un Tēvs, mēs esam viens” (Jņ. 10:30). Šajā Svētajā Trijādībā katrai hipostāzei ir savas izpausmes un tās atrodas pilnīgā savstarpējā saskaņā un mijiedarbībā. Sv. Bazilejs Lielais Svēto Trijādību salīdzina ar varavīksni: “Viena un tā pati gaisma nebeidzama pati sevī un daudzkrāsaina. Šajā daudzkrāsainībā atklājas tās veselums – nav vidus, nav redzamu pāreju no vienas krāsas uz otru. Ir skaidri redzamas atšķirības, bet attālums starp atšķirībām nav izmērāms. Krāsainie stari savstarpībā veido vienu balto staru. Vienotā būtība atklājas daudzkrāsainajā atspīdumā” (Флоровский, 1992, 87).

Apm. no IV. gadsimta parādās vispārpieņemtā kristīgā terminoloģija, kas palīdz aprakstīt Svētās Trijādības trīs hipostāžu savstarpējās attiecības. Dievu Tēvu raksturo Neradītā Esība, Dēlu – “dzemdināšana” no Tēva, un Svēto Garu – “iziešana” no Tēva. Savstarpējā mīlestība ir visspilgtākais Svētās Trijādības hipostāžu attiecību raksturojums, tās savieno mīlestības un savstarpības saites. Pamatojums šādam apgalvojumam atrodams apustuļa Jāņa grāmatās. Savstarpējā Tēva un Dēla mīlestība ir ceturtā evaņģēlija centrālā tēma (Jņ. 3:35; 10:17; 15:9; 17: 23-24). Jāņa 1.vēstulē skaidri un nepārprotami teikts: “Dievs ir mīlestība” (1. Jņ. 4:8). Viss minētais ļauj secināt, ka Dievs ir sociāls un savstarpīgs, Dievs ir attiecību Dievs. Mīlestība, saka sv. Augustīns, ir attiecināma uz starppersonu attiecībām Svētajā Trijādībā un tā satur trīs elementus – to, kurš mīl, to, kuru mīl un pašu mīlestību, kas savieno to, kurš mīl, ar to, kuru mīl (Augustine, 2017). Sv. Damaskas Jānis saka, ka Dieva trīs Hipostāzes “savienojas, bet nesaplūst, atšķiras, bet nesadalās” (Дамаскин., 2003, 38). Viena no personas izpratnes īpatnībām izpaužas tajā, ka persona ir unikāla un neatkārtojama, tāpēc to nevar pakļaut definīcijai, nevar apkopot saskaņā ar kādu jēdzienu, jo jēdzieni vienmēr ir vispārinājums. Persona ir noslēpums un to nevar novest pie kāda viena kopsaucēja. Tāpēc persona var tikt uztverta vienīgi attiecībās ar citu personu. Tieši to var novērot Svētajos Rakstos, kur priekšstats par Dieva Trim Personām balstās savstarpējās attiecībās. “Mans Tēvs aizvien vēl darbojas, tāpēc arī es darbojos (..) Dēls no Sevis neko nevar darīt, ja Viņš neredz Tēvu to darām. Jo ko Tas dara, to arī Dēls dara tāpat.” (Jņ. 5:17, 19). Tā arī par cilvēka radīšanu teikts: “Dievs sacīja: “Darīsīm cilvēku pēc mūsu tēla un līdzības.”

Apskatīsim, kā šis savstarpības princips Svētajā Trijādībā saistīts un atspoguļojas cilvēkā un savstarpējās attiecībās cilvēkam ar cilvēku. Saskaņā ar Dieva doto atklāsmi Svētajos Rakstos cilvēks ir radīts pēc Dieva tēla (*Imago Dei*) (1. Moz. 1: 26-27). “Tēlā” – tas nozīmē, ka cilvēkā ir šīs Trijādības atspulgs. Tas ir attiecināms gan uz cilvēka personu pašam sevī, gan uz starppersonu attiecībām. Cilvēku radīšana ir akts, ko Dievs veica no brīvas gribas, cilvēks ir brīvs un ar prātu apveltīts, un tikai attiecībās ar Dievu cilvēks var atklāt un īstenot savas personiskās un sabiedriskās dzīves patieso un

pilnīgo nozīmi. Pēc Bībeles atklāsmes Dieva tēls attiecas uz ikvienu un pilnīgi visiem cilvēkiem. Ikviens cilvēks ir ieguvis godu un cieņu būt par Dieva tēlu, šo tēlu cilvēks nepazaudē arī pēc grēkā krišanas. “Dieva tēla dimensija katrā cilvēkā nozīmē to, ka cilvēks ir ievirzīts skatā uz jēgu. Visi cilvēki, radīti Dieva tēlā, paši kā tādi ir norādes uz dzīvības noslēpumu. Tas nozīmē, ka Dievs katrā cilvēkā ir tas dzīvais, ko mēs nevaram satvert” (Dišlers & Kīslings, 2010, 92).

Dieva trīs hipostāzes ir attiecināmas arī uz cilvēka dvēseli, kas ir nedalāma, taču vienlaikus tajā pastāv trīs dvēseles spēki: prāts (grieķu val. νοῦς), vēlēšanās un griba. Šiem spēkiem jāatrodas savstarpējā vienotībā un vērstībā uz Dievu. Tādējādi vienotība pastāv tad, kad tiek īstenota virzība uz Dievu. Taču šo trīs dvēseles spēku vienotību sašķeļ grēks: prāts nepazīst Dievu, līdz ar to vēlēšanās ir vērsta uz patiku pret radību, nevis Radītāju, bet griba cieš mokas pakļautībā kaislībām (Иерофей (Влахос), 2003, 192). Prāts ir cilvēka spēja aptvert jēgu un saprast, caur prātu cilvēks ir saistīts ar Dievu. Grēks šo tēlu var aizslēpt vai apgānīt, bet nevar to izmainīt vai iznīcināt. *Imago Dei* ir cilvēka dziļākās būtības, viņa autentiskās dabas nospiedums, kuru nevar izdzēst ne pie kādiem nosacījumiem. Bibliskais cilvēktēls izpaužas (Dišlers & Kīslings, 2010, 90-107):

1. Dzīvības jēgas noslēpumā (cilvēks kā Dieva tēla nesējs ir norāde uz dimensiju, kas ir lielāka par cilvēku pašu);
2. Brīvībā, atbildībā;
3. Mīlestības attiecībās;
4. Cerībā;
5. Krišanā.

Brīvība ir *Imago Dei* iezīme cilvēkā un tādējādi ikvienam cilvēkam piemītošās augstās cieņas zīme. “Brīvība tiek praktizēta cilvēku savstarpējās attiecībās. Katrs cilvēks, būdams radīts pēc Dieva attēla, ir dabiski tiesīgs, lai viņu atzītu par brīvu un atbildīgu būtni. Katram ir pienākums tādā veidā cienīt otru cilvēku. Tiesības uz brīvu rīcību nav šķiramas no cilvēka personas cieņas” (Katoliskās Baznīcas katehisms, 2000, 448).

Brīvības nozīmi nedrīkst sašaurināt, to uzlūkojot tikai no individuālistiska skatupunkta un reducējot līdz patvaļīgai un nekontrolētai personiskās neatkarības īstenošanai: “Nemaz jau nerunājot par to, ka brīvību varētu rast pilnīgā pašpietiekamībā un attiecību neesamībā, – tā nepastāv nekur citur kā vien tur, kur cilvēkus vieno savstarpējas saiknes, kurās valda patiesība un taisnīgums” (Ticības doktrīnas kongregācija, 1987, 564-565).

Svētā Trijādība ir savstarpības un attiecību paraugs starppersonu attiecībās. Kristus saka: “Lai visi ir viens, itin kā Tu, Tēvs, Manī un Es Tevī, lai arī viņi ir Mūsos (..) lai viņi ir viens, tāpat kā Mēs esam viens (..) Es viņos un Tu Manī, ka viņi ir pilnīgi viens, lai pasaule atzīst, ka Tu esi Mani sūtījis un viņus esi mīlējis tāpat, kā Tu Mani esi mīlējis.” (Jņ. 17: 21-23). Dievišķās hipostāzes savienojas, bet nesaplūst, tās atšķiras, bet nesadalās, un šo pašu paradigmu, kaut vai blāvu tās atspīdumu, ir jāspēj īstenot cilvēkiem: savstarpība, solidaritāte, pašai izliedzība ir cilvēka potenciāls un uzdevums. Dieva Trijādībā mīlestība tiek saņemta un atdota – tādai ir jābūt arī sociālo attiecību koncepcijai attiecībās starp cilvēkiem. Dievs savu Personību izpauž caur attiecībām – tāds ir cilvēka personības formējošais un raksturojošais lielums. Dieva tēls un līdzība, kurā cilvēka personība ir radīta, nav skatāma un izprotama atdalīti no citiem cilvēkiem, no citām personībām. “Es” realizē sevi kā personību vienīgi attiecībās. To apstiprina Jēzus lūgšanas vārdi “Mūsu Tēvs Debesīs” – mēs nelūdzam “mans”, bet gan “mūsu”.

Cilvēks nevar tikt uzskatīts par kaut ko abstraktu, atrautu no piermesības, vai interpretējamu caur psiholoģiskiem konceptiem par apziņu un sevis izzināšanu, kā to dara psiholoģija un filozofija (Hierotheos, Metropolitan of Nafpaktos, 1999). Kristū Dievs glābj ne tikai atsevišķu cilvēku, bet arī attiecības starp cilvēkiem. Kā norādījis apustulis Pāvils, dzīve Kristū cilvēka personas identitātei un sociālajai apziņai ļauj izpausties pilnīgā un jaunā veidā un tam ir konkrētas sekas vēstures plānā: “Ticībā uz Jēzu Kristu jūs visi esat Dieva bērni, jo jūs visi, kas esat Kristū kristīti, esat ietērti Kristū. Tur nav ne jūda, ne grieķa, tur nav ne verga, ne brīvā, tur nav ne vīrieša, ne sievietes – jūs visi esat viens Jēzū Kristū.” (Gal 3: 26-28). Šādā skatījumā ekleziālās kopienas, kuras sapulcinājusi Jēzus Kristus vēsts un kuras ap Viņu, Augšāmcelto, apvienojušās Svētajā Garā (sal. Mt. 18:20; 28: 19-20; Lk. 24: 46-49), kļūst par kopības, liecināšanas un misijas vietām un ir kā pestīšanas un sabiedrībā pastāvošo attiecību pārveides ieraugs. Jēzus Evaņģēlija sludināšana sniedz mācekļiem iespēju jau iepriekš piedzīvot nākotni, atjaunojot savstarpējās attiecības (Baznīcas sociālās mācības kompendijs, 2019, 49).

Dievs ir iedibinājis savstarpību caur globālo cilvēku vienotību, kā prototipu izvēloties mikrokosmosu – cilvēku, proti, cilvēka ķermeni: “Un, kad viens loceklis cieš, tad visi locekļi cieš līdzī; vai, kad viens loceklis top godāts, tad visi locekļi priecājas līdzī.” (Gal. 12:26). Viss, kas notiek vienā loceklī (vienā cilvēkā), rezonē visā ķermenī (visā sabiedrībā). Sv. Jānis Zeltamute norāda: “No rūpēm par vienu cilvēku ir atkarīga cilvēces glābšana, tāpēc katra individuālais prieks un bēdas ir visu kopējais prieks un bēdas” (Иоанн Златоуст, Толк. 1-ое посл. к Коринфянам, 12 гл. 26 ст.).

Šādu savstarpējo attiecību īstenošanas galvenā barjera ir cilvēka egoisms jeb patmīla. “Neraudzīsimies katrs uz savām, bet uz citu vajadzībām” (Fil. 2:4). Savu vajadzību likšana pirmajā vietā, savas “labklājības” meklēšana ir avots visiem konfliktiem, visām saskarsmes grūtībām un ciešanām. Sv. Teofāns Vientuļnieks skaidro: “Patība pati sevi izvirza kā mērķi, bet citus cilvēkus uzskata par līdzekļiem, un tādas arī attiecības ar viņiem veido. Turpretī kristīgās mīlestības cilvēks, kurā mīlestība sakņojusies pašai dziedzībā un pašupurēšanā, citu vajadzības redz kā mērķi, bet sevi uzskata par līdzekli, un tādas attiecības arī veido ar citiem cilvēkiem. Pirmā veido pilnīgu šķelšanos, otrā – pilnīgu savstarpību. Tāpat kā dzīvā organismā neviens orgāns nav vērstis pats uz sevi, bet gan dara visu, kas nepieciešams citiem orgāniem, tā arī sabiedrībā, kad ikviens rūpēsies par otra vajadzībām, tas veidos organisku dzīvu savstarpību, kurā viens par visiem un visi par vienu” (Феофан Затворник, Толк. Филиппийцам 2:4).

Ap. Pāvils norāda uz jaudīgu savstarpības iespējošanas līdzekli, kad viens rūpējas par otra vajadzībām un otrs rūpējas par pirmā vajadzībām - tad tas kļūst par ekumēni. Teoloģijā, lai apzīmētu Baznīcu, tiek lietots jēdziens “organisms” (gr. *ἐκκλησία*, tādējādi tiek uzsvērtā Baznīcas unikālā un metafiziskā būtība: Baznīcas locekļi caur Sakramentu tiek savienoti ar Kristus Personu.

“Baznīca ir Kristum ticīgo kopība, kurai Viņš Pats aicina pievienoties ikvienu cilvēku. Šajā kopībā visam, kas “ir debesīs un uz zemes” jātiek savienotam Kristū, jo Viņš ir “galva draudzei, kas ir Viņa miesa, pilnība, kas visu visur piepilda (Ef. 1: 22-23). Baznīcā caur Svētā Gara darbību notiek radības dievišķošana, tādējādi piepildot Dieva sākotnējo nodomu pie pasaules un cilvēka” (Pareizticīgās Baznīcas sociālās koncepcijas pamati, 2009, 5).

Augstākminētais norāda, ka Baznīca ir uz savstarpības pamatiem veidota attiecību vide, kurā caur Baznīcas Sakramentiem notiek cilvēka personības antropoloģiskā normalizēšana. Baznīcā iestiprinājies cilvēks piedzīvo savas personības dievišķošanos un iemanto spēju veidot savstarpības attiecības savā sociālajā vidē. “Lai visi ir viens,

itin kā Tu, Tēvs, Manī un Es Tevī, lai arī viņi ir Mūsos” (Jņ. 17: 20-21). Šajos Kristus vārdos ir izteikta visa kristietības būtība, jo “kristietība ir kopīga dzīve, kurā atsevišķas personības savstarpēji tiek vienotas tādā mērā, ka viņu vienotību var salīdzināt ar Svētās Trijādības personu vienotību. Jo Kristus nelūdzas tikai par to, lai saglabātos Viņa mācība, lai tā izplatītos visā pasaulē, Viņš lūdzas par visu uz Viņu ticošo vienotību dzīvē. Kristus lūdzās Savam Debesu Tēvam par visas cilvēces dabiskās vienotības atjaunošanu. Cilvēce ir radīta vienota (Ap.d. 17:26)” (Ilarions (Troickis), 2009). Ar brālīgas savstarpības pieredzi Baznīca “dziedina un paaugstina cilvēka cieņu, stiprina sabiedrības saliedētību un piešķir cilvēku ikdienas darbībai dziļāku jēgu un nozīmi” (Vatikāna II koncils, Past. konst. Gaudium et spes, 2016, 795-797).

Cilvēki Baznīcā ir aicināti savstarpībai, kuras pamatā ir mīlestība. Baznīcu veido savstarpība. Arh. Ilarions (Troickis) saka: “Atzīt Baznīcu – tas nozīmē ne tikai sapņot par Kristu, bet dzīvot kristīgi, iet mīlestības un pašuzpurēšanās ceļu. Ticība Baznīcai prasa gan cilvēka prāta, gan gribas varonību” (Ilarions (Troickis), 2009).

Kristus cilvēkiem dod konceptuālu savstarpības uzdevumu: “Nesiet cits cita nastas, tā jūs piepildīsiet Kristus likumu” (Gal. 6:2). Šī Rakstu vieta norāda uz saitēm, kuras vieno visus cilvēkus un izpaužas tā, ka cilvēka aicinājums nav meklēt savu personisko labklājību, bet visa pasaule ir viena liela, savstarpībā saistīta ģimene, kurā katram ir pienākums palīdzēt un atbalstīt vienam otru dzīves grūtībās. Sv. Jānis Zeltamute tulkojot šo Rakstu, vietu saka: “Kristus šeit nelieto vārdu *πληρώσατε* (gr. *πληρώσατε*, “izpildīt”) attiecībā uz Kristus likumu, bet lieto vārdu *αναπληρώσατε* (gr. *αναπληρώσατε* “piepildīt”), tas nozīmē – piepildīsiet to visi kopā, kopīgiem spēkiem, paciešot viens otra trūkumus. Tā, piemēram, viens ātri aizkaitinās, bet otrs ir kā visu laiku aizmidzis. Vienam būs jāpacieš otra dusmas, jo otrs pacietīs pirmā gaunerīgumu. Tādā veidā pirmais, redzot otra iecietību pret sevi, negrēkos, un arī otrs tiks atturēts no grēka, saskaroties ar upuri, kuru otrs nes viņa dēļ un paciešot viņā to, kas ir grūti paciešams. Brīdī, kad cilvēkam draud krišana apgrēcībā, un viņam tiek padota kāda cilvēka palīdzīga roka grūtā brīdī, caur savstarpēju iecietību tiek piepildīts mīlestības likums” (Иоанн Златоуст, Толк. Гал. 6:2).

Aicinājums “nest vienam otra nastu” kļūst aktuāls, satiekoties ar kādu, kurš nes nastas. Tas, ko varēja pamanīt socioloģiskajā izpētē, tieši sastopoties ar “nastām”, kuras nes atkarīgais bērns - darbinieks nespēj to atslogot, nespēj uzņemties upuri. Tieši nevēlēšanās upurēties, panesot citu trūkumus, ir būtisks traucēklis savstarpības īstenošanai.

Sastopoties ar bērna nastām darbinieks vai nu sadusmojas, vai distancējas. Kad Dievs jautāja Kainam, kur ir viņa brālis, kuru viņš bija nogalinājis, Kains atbildēja: “Es nezinu; vai tad es esmu sava brāļa sargs?” (1. Moz. 4:9). Atbilstoši bibliskās antropoloģijas pamatnostādņēm – jā, cilvēks (darbinieks) *ir* sava brāļa vai māsas (atkarīgā bērna) sargs, un šim aicinājumam ir jābūt motivācijas pamatā, izvēloties strādāt ar atkarīgajiem bērniem.

Kāds ir darbiniekam nepieciešamo kompetenču, rakstura īpašību un attieksmju ideāls darbā ar atkarīgo pusaudzi? Apustulis Pāvils māca: “Tad nu, važās slēgts sava Kunga dēļ, es jūs mudinu: dzīvojiet tā, – kā to prasa jūsu aicinājuma cieņa, visā pazemībā, lēnībā un pacietībā, cits citu panesdami mīlestībā.” (Ef. 4: 1-2). Šeit lietotais vārds “aicinājums”, grieķu valodā *κλήσεως* tiek tulkots kā “Dievišķais aicinājums”. Aplūkosim vēstulē minētās īpašības, uz kurām apustulis aicina starppersonu attiecību kontekstā:

1. *Pazemība*. Rakstu vietā tiek lietots grieķu vārds *ταπεινοφροσύνη*, tulkots kā “prāta pazemība”, “lēnības / augstprātības trūkums”, tas ir iekšējs tikums,

- kas rodas, salīdzinot sevi ar Kungu (nevis citiem cilvēkiem) (skat. Strong's Dictionary, Eph. 4:2). Sv. Jānis Zeltamute par šo stāvokli saka, ka tas ir labdarību pamats, kas izpaužas ne tikai vārdos un darbos, bet galvenokārt runas tonī (Иоанн Златоуст, Толк. на Еф. 4:1). Savukārt sv. Teofāns Vientuļnieks (Свт. Феофан Затворник) norāda uz pazemību kā adekvātu stāvokli, ņemot vērā, ka mēs visi esam izglābti no kāda patoloģiska stāvokļa, izārstēti no kādas dvēseles slimības, un tāpēc, to atceroties, mēs neesam tiesīgi paaugstināties pār kādu citu slimu dvēseli. Svētais norāda, ka pazemība izpaužas attieksmē, proti, neizturoties pret vienu pazemīgi, bet pret otru neiecietīgi tikai tāpēc, ka pirmais ir mūsu draugs, bet otrs mums nenožīmīgs cilvēks. Sv. Jānis Pakāpnieks par pazemību saka, ka tā ir “dvēseles priekpilnā gatavība uz klausīt apvainojumus, uzņemt tos ar atplestām rokām un apskaut kā tādus, kas ārstē un piededzina dvēseles slimības un smagos grēkus” (Jānis Pakāpnieks, 2013, 185). Pakāpnieka teiktais norāda uz starppersonu attiecību soterioloģisko dimensiju.
2. *Lēnprātība*, grieķu *πραΰτης*, kas tiek skaidrots kā “maigais spēks”, izceļot tā dievišķo izcelsmi. Lēnprātīgs ir tāds, kam ir mierīgs, lēns raksturs. Sv. Teofāns Vientuļnieks pazemīgu cilvēku raksturo kā tādu, kurš ikvien cilvēku uzskata kā augstāku par sevi (Феофан Затворник, Толк. на Еф. 4:1). Sv. Jānis Pakāpnieks saka: “Tā ir nejutība pret pāridarījumiem, un nāk ar grūtu darbu un sviedriem vaigā. Lēnprātība ir dvēseles stāvoklis, kas paliek nemainīgs, – vai par šo cilvēku runā labu, vai sliktu, vai viņu godā, vai peļ” (Jānis Pakāpnieks, 2013, 105).
  3. *Pacietība*. Kā trešo svarīgāko personības īpašību apustulis Pāvils min pacietību, grieķu val. *μακροθυμία*, precīzāk būtu teikt “ilgpacietību”. Tā ir pietiekami ilga nogaidīšana, pirms tiek izpaustas dusmas. Pacietība ļauj izvairīties no varas pielietošanas, kas izpaužas dusmu - gan personisku, gan antropoloģiski patoloģisku rezultātā. Pacietīga nogaidīšana ir galvenā komponente atbildei uz jautājumu, ko darīt ar atkarīgā pusaudža deviantu darbību vai attieksmi. Apustulis norāda uz pacietību, kuru jāpraktizē savstarpējās attiecībās un sadursmēs. Krieviski šis vārds tiek tulkots kā *великодушие*, proti, “dvēseles plašums”. Šāda dvēsele ir tik spēcīga, ka nekādas citu radītas nepatīkšanas tai neizraisa nekādu satricinājumu. Sv. Teofāns Vientuļnieks aicina paskatīties uz mierīgu ūdeni – tā virsma ir gluda kā spogulis, bet, tiklīdz tajā iemet visvieglāko priekšmetu, tas tūlīt sakustēties. No viena punkta izvēršas vesels vilnis, kas pārņem visu virsmu, un tas, pēc sv. Teofāna Vientuļnieka teiktā, ir šauras dvēseles prototips. Katrs nepatīkams notikums satricina, satrauc un ievaino tādu cilvēku. Kļūst skaidrs, ka šeit nav runa par paciešanu kā tādu, kurā es esmu kā upuris, kurš pacieš otra cilvēka verbālus pazemojumus vai deviantu uzvedību, vai pacieš, “sakodis zobus”, bet gan stratēģiska darbība, metodoloģiska rīcība, kas prasa iekšēju mieru un nogaidīšanu, kā rezultātā tiek pārtraukta dabiskas reakcijas ķēde – “tu mani aizskāri, mani tas ir ievainojis un es uz to reaģēju kā psihiski ievainojamais, dabiskais cilvēks (grieķu valodā *ψυχικός άνθρωπος*).
  4. *Otra cilvēka paciešana*. Šeit lietots grieķu vārds *ἀνεχόμενοι* – kas nozīmē “izturēt”, “paciest”, “pacietīgi izturēties”, “ciest”, “pastāvēt”. Visi šie darbības vārdi norāda nevis uz frontālu iedarbību uz atkarīgo bērnu, bet absolūtu vērstību un pašizcīņu ar sevi kā ar speciālistu. Otra cilvēka paciešana latviešu valodā zīmīgi norāda uz darbību, kas, no vienas puses, norāda uz saistību ar minēto pacietību, bet, no otras puses, vedina uz simbolisku šī vārda izprašanu: “nest” bērnu kādu laiku, ar skatu uz mērķi.
  5. *Mīlestība*. Oriģinālvalodā lietots vārds *ἀγάπη*, tā ir mīlestības augstākā forma (Strong's Dictionary, Eph. 4:2). Šī mīlestība ir saistīta ar dziļas cieņas izpausmi pret otra personību. Sv. Jānis Zeltamute jautā: “Kā gan var paciest otru cilvēku?”

– un atbild: “Tikai mīlestībā!” No tā secinām, ka pacietība var būt tikai tur, kur ir mīlestība. Tā ir mīlestība, kas ir pašaizliedzīga, kas ir iespējama un raksturīga gara cilvēkam *ἄνθρωπος πνευματικῶς*. Sv. Jānis Pakāpnieks par to saka: “Tas, kurš mīl Dievu, vispirms ir iemīlējis savu brāli, jo otrais apliecina pirmo.” (Jānis Pakāpnieks, 2013, 261). Mīlestība nevar palikt vienaldzīga, redzot otra vajadzības, jo tā saista vienu cilvēku ar otru, uztverot viņa jūtas, tādējādi otra cilvēka vajadzības padarot par savām vajadzībām. Mīlestība ir iemesls, kādēļ Dievs nodibināja attiecības ar cilvēku. Mīlestība ir tā, ko Viņš kā atbildi gaida no cilvēka. Tātad mīlestība ir visaugstākais un cēlākais cilvēku savstarpējo attiecību veids.

Tādējādi savstarpībā ir ietverta dinamiskā procesualitāte, kas tiek īstenota soli pa solim saskarsmes praksē. Savstarpībā balstītu attiecību īstenošanas kontekstam, būtu jāpievieno vēl divi svarīgi aspekti:

1. *Otra cilvēka redzēšana (ieraudzīšana)*. Šajā aspektā ļoti svarīgs ir redzējuma dziļums, kas spēj ieraudzīt apslēptās otra cilvēka vajadzības un vērtības: “Un redzi, pie Viņa atnesa triekas ķertu cilvēku, tas gulēja gultā. Kad Jēzus viņu ticību redzēja, Viņš sacīja uz triekas ķerto: “Nemies drošu prātu, dēls, tavi grēki tev piedoti” (Mt. 9:2). Kad Jēzus viņu ticību redzēja – oriģinālvalodā šeit tiek lietots grieķu vārds *ὁράω*, kas nozīmē “redzēt ar prātu” (t.i., garīgi uztvert);
2. *Viesmīlība*. 1. Pēt. 4:9, Ef. 4:32, Rom. 15:17: “Esiet viesmīlīgi cits pret citu bez kurnēšanas” (1. Pēt. 4:9). Grieķu valodā šeit lietots vārds *φιλόξενος*, kas nozīmē “viesmīlība”, “svešiniekam parādīta mīlestība”. Šo vārdu veido divu vārdu savienojums “mīlestība” *φίλος* un “svešinieks” *ξένος*. Viesmīlība ir pirmā karitātes izpausmes forma, šttā redz otra cilvēka vajadzības un atsaucas uz tām, pieņem otra cilvēka grēcīgumu (Mt. 25: 35-38). Bet 1. Moz. 18: 1-10 ir stāsts par Vecās Derības patriarhu Ābrahāmu, kurš dienas tveicē sēdēja telts pavēnī pie Mamres ozoliem un viņu apmeklēja Dievs, parādīdamies trīs nogurušu ceļinieku izskatā. Sv. Jānis Zeltamute norāda: “Būdams bagāts un ievērojams, viņš tomēr nesēž mājās, slēpdamies no karstuma, bet kā svētceļnieks atstāj savu pajumti un iziet laukā un uzslēj nojumi, it kā izplezdam viesmīlības tīklus, lai tajos satvertu un apkalpotu svelmes izvārdzinātos ceļotājus, lai neviens nepaietu viņa mājām garām neatveldzējies (..) Bet paņem un aplūko Sāras roku – kas piešķir tai daiļumu? – Viesmīlība, žēlsirdības dāvanas, mīlestība uz grūtdieņiem (..) – “Es atgriezīšos pie tevis pēc gada, un redzi, tavai sievai Sārai būs dēls”. (Bet Sāra bija jau padzīvojusi, un viņai vairs nevarēja būt bērnu.) Lūk, kādu augli nesa viesmīlībā klāts galds! (Jānis Zeltamute, 2012, 156-166).

Šis Vecās Derības stāsts ir viesmīlības un savstarpības paraugstunda. Sv. Teofans Vientuļnieks skaidro: “Dzīve plūst kopā – sirsnīgā savienībā vienam ar otru un nesavtīgā sadarbībā” (Феофан Затворник, Толк. на Еф. 4:1). Sv. Jānis Zeltamute māca: “Dvēsele tiek dota ne tikai brīnumainai cilvēka ķermeņa caurvīšanai, bet arī cilvēku saliedēšanai. Vecs vīrietis un jauns vīrietis, nabadzīgs un bagāts, bērns un pieaugušais, vīrs un sieva, un ikviena radība, kurai ir dvēsele, ir vienota. Tāpat kā uguns sausus kokus pārvērš vienā degošā ķermenī, bet ar slapjiem kokiem nesavienojas, tā arī šeit garīgais aukstums neveicina savienošanos, bet garīgais siltums piesaista pie sevis.”

Antropoloģiskā metamorfoze

Sociālo pakalpojumu sniedzējiem ir nepieciešama atbilstoša, likumā paredzēta profesionālā izglītība, viņiem ir pieejami metodiskie materiāli, ētikas kodeksi un citi iekšējie normatīvi regulējošie dokumenti, tiek nodrošinātas supervīzijas, tomēr ar

to nepietiek, lai pārvarētu individuāli antropoloģiskās grūtības, kuras traucē īstenot savstarpību attiecībās ar klientu. Sociālo pakalpojumu sniedzējiem nav nepieciešami jauni normatīvie regulējumi, kas noteiktu savstarpības integrēšanas principus savstarpējo attiecību modelī. Nav iespējams ar aukstu, neinteresētu prātu pieņemt lēmumu “praktizēt savstarpību”, ir nepieciešama attiecību pieredze. Lai spētu veidot savstarpībā balstītas attiecības ar otru cilvēku, ir nepieciešama karitatīvā sociālā darbinieka antropoloģiskā metamorfoze.

Antropoloģiskās metamorfozes pamatā ir Svēto Rakstu notikums Tabora kalnā “Un, Viņam lūdzot, Viņa vaigs dabūja citu izskatu un Viņa drēbes kļuva spoži baltas” (Lk. 9:29; Mt.17:1). Šo t.s. neradīto gaismu redzēja apustuļi Kristus apskaidrošanās mirklī, kurā atklājās Viņa Dievišķā godība. Dievišķās enerģijas neradītā būtība bija principiāli svarīga, lai varētu sākties komunikācija ar Dievu. Sv. Maksims Apliecinātājs šo Rakstu vietu skaidro tā: klātesošie mācekļi savā izpratnē piedzīvoja pāreju no miesas uz gara līmeni, proti, Svētā Gara spēkā kaislību pārņemtā jutekliskā dvēseles un miesas daba tika pārveidota par tādu dabu, kas spēj satvert garīgās jēgas un nozīmes. Klātesošie mācekļi noslēpumaini arguva to, ka izstarotā gaisma ir simbols prāta, jūtu, un dievizpratnes apgaismībai (Максим Исповедник, Толк. на Мф. 17:1). Patristiskajā antropoloģijā termins “personība” tiek izmantots, lai apzīmētu cilvēku, kurš tiek nošķirts no kopējās indivīdu “masas”, jo ir iegājis ekleziālā dimensijā, proti, ir iesakņots Baznīcā. Termins “indivīds” raksturo cilvēku, kurš paliek bioloģiska būtne, kas savu dzīvi vada pēc egocentriskām materiālajām un bioloģiskajām vajadzībām (Hierotheos, Metropolitan of Nafpaktos, 1999, 79). Personība ir apslēptais sirds cilvēks, tas ir cilvēka iekšējais kodols, kas savienots ar Dievu. Tāpēc personības ceļš ir askēzes ceļš.

Lai īstenotu savstarpību, lai nestu atkarīgā bērna nastas un ļautu kādam nest savas nastas, pašā karitatīvajā sociālajā darbiniekā ir jānotiek antropoloģiskajām pārvērtībām. Metamorfozes jēdziens nozīmē kvalitatīvas izmaiņas cilvēka prāta kodolā (ar to saprotot cilvēka apziņas garīgo daļu). Tā ir pārvēršanās, pārveidošanās, kas notiek cīņā ar savām antropoloģiskajām patoloģijām jeb kaislībām. T. Kolianders vienkārši norāda: “Lai nomazgātu ķermeni, jānovelk drēbes. Līdzīgi ir ar sirdi: sirdij jānoģērbj ārējie apsegi, tā jāatkailina, lai tā kļūtu pieejama gara šķīstošajam un dzīvdarošajam spēkam” (Kolianders, 1995).

Antropoloģiskā metamorfozes būtību apraksta metr. Hierotejs Vlahoss: “Mēs tiecamies sasniegt bezkaislību, kas ir nevis stoiska, bet dinamiska, proti, nevis kaislību nogalināšana, bet to pārvēršana. Ārpus tās nav iespējams iemīlēt Dievu un izglābties... Mēs cīnāmies pret tādiem stāvokļiem, kuros nav šīs cīņas un šīs pārvērtības, jo uz tādiem stāvokļiem mūs aicina Sātans. Bez pašizcīņas, kura ir iespējama ar Kristus žēlastību, nav iespējams izglābties.” (Иерофей (Влахос), 2003).

Dabā pastāv neizbēgama pretdarbība starp gaismu un tumsu: ieplūstot gaismai, tumsai jāatkāpjas, un otrādi. Tāpat notiek arī cilvēka garīgajā dzīvē. Šo pretdarbību apustulis nosaucis par iekšējo karu: “Mans iekšējais cilvēks ar prieku piekrīt Dieva bauslības likumam, bet savos locekļos es manu citu likumu, kas karo ar mana prāta likumu” (Rom. 7: 22-23) (skat. Pāvils, arh., 1995, 51). T. Kolianders skaidro: “Atbrīvodamies no tā, kam esi pieķēries ārēji, tu atbrīvo arī iekšējo cilvēku. Kad tu atbrīvojies no ārējām rūpēm, sirds atbrīvojas arī no iekšējām mokām. Tas nozīmē, ka tā grūtā cīņa, kas tev jāvērs pašam pret sevi, ir tikai līdzeklis. Pats par sevi šis līdzeklis nav ne labs, ne slikts: svētie bieži to salīdzina ar veselības atjaunošanai ieteiktu ārstniecības kursu. Šis ceļš var būt arī ļoti grūts un saistīts ar mokošām ciešanām, bet tas tomēr ir tikai līdzeklis veselības atjaunošanai.” (Kolianders, 1995).

Sv. Jāņa Pakāpnieks ļoti skaidri un tieši norāda 10 soļus, kā cilvēks var veikt diametrālu, metanoisku pavērsienu pretī antropoloģiskai metamorfozei, cilvēktapšanai, dievlīdzības atgūšanai. Tas ir apvērsums cilvēkā. Tā ir gan grēku nožēlas, gan savas apziņas mainīšana, gan prāta virziena maiņa.

Noslēgumā gribu secināt, ka sociālo pakalpojumu sniegšanas jomā savstarpības iespējošanas jauda starppersonu attiecībās balstās:

1. Antropoloģiskās zināšanās par klientu kā *Imago Dei* nesēju. Savstarpība attiecībās starp sociālā pakalpojuma sniedzēju un klientu ir dziļi personoloģisks process, kuru nevar noreducēt tikai uz amata apraksta pienākumiem un darbinieka ētikas kodeksu. Attieksme ir personības izkopta īpašība, tā ir gribas piepūle, kas veidojas, balstoties cilvēka vērtībās, ideālos un garīgajā piederībā Kristum. Sociālā pakalpojuma sniedzēja antropoloģiskajām zināšanām, apzinātai un īstenotai savstarpībai ir izšķiroša loma sociālā pakalpojuma virzībā un efektivitātē, kā arī paša sociālā pakalpojuma sniedzēja profesionālās izdegšanas profilaksē un profesionālā gandarījuma gūšanā. Kristietībā cilvēka spēja mīlēt ir ieguvusi absolūto nozīmi. Kristus aicināja uz mīlestību kā savstarpības pamatu attiecībās ar ikvienu cilvēku, tātad arī ar vardarbīgu un provokatīvu atkarīgo bērnu;
2. Personas antropoloģiskajā metamorfozē. Lai sociālā pakalpojuma sniedzējs spētu īstenot savstarpības attiecības ar klientu, personā ir jāiedarbinās antropoloģiskās metamorfozes jeb cilvēktapšanas procesam, kas sākas ar antropoloģisko zināšanu atklāšanu, izvēli veikt metanoisku pagrieziena savā dzīvē, grēknožēlu, cīņu ar savām antropoloģiskajām patoloģijām.

Tādējādi savstarpība ir universāla starppersonu attiecību paradigma, kas balstās attiecībās Svētajā Trijādībā, un paredz sekojošus attiecību konstruktus. Vispirms, tā ir starppersonu dialogiskā vērtīborientācija. Tā balstās pārliecībā, ka savstarpīgums starp cilvēkiem ir protonorma, ko nodrošina Dieva žēlastības enerģija, ar ko tiek noteiktas cilvēka antropoloģiskā un garīgā uzdevuma aprises. Savstarpība ir konceptuāla un universāla attiecību forma individuālajai un kolektīvai labklājībai. Cilvēki nav atsevišķas, atsvešinātas būtnes, bet ir vienoti organiskās, harmoniskās un savstarpējās attiecībās. Savstarpībā balstītu attiecību attīstības nosacījums ir *Imago Dei* apzināšanās un apliecināšana pretīmtāvošajā cilvēkā.

Otrkārt, savstarpības attiecību triadoloģiskais aspekts ietucas universālajā komunikācijā, uzdodot jautājumu: “Ko Dievs grib paveikt, pateikt caur vienu cilvēku otram cilvēkam? Savstarpības soteroloģiskā komponente izpaužas cilvēku savstarpējās glābšanās, pestīšanās procesā. Savstarpība izpaužas personiskumā pret klientu un personoloģiski abpusēji ietekmējošā saiknē. Savstarpība ir konceptuāls attiecību standarts jeb attiecību protonorma ikvienā sociālo pakalpojumu sniegšanas praksē.

BIBLIOGRĀFIJA

- Bībele*. (1998). Rīga: Latvijas Bībeles Biedrība.
- Akimuškins I. (1974). *No rīta līdz vakaram*. Rīga: Liesma.
- Argyle M., & Henderson M. (1985). *The anatomy of relationships*. London: Penguin.
- Aristotle (1999). *Nicomachean Ethics* (transl. by W. D. Ross). Kitchener: Batoche Books.
- Augustine (2017). *De Trinitate*. NY: New City Press.

- Baznīcas sociālās mācības kompendijs* (2019). Rīga: Vox Ecclesiae. Pieejams: https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_lv.pdf
- Bible Optina*. Толкования Священного Писания, [tiešsaiste]. Pieejams: http://bible.optina.ru/new:ef:04:01#svt_feofan_zatvornik
- Bruni L., Gilli. M., Pelligra V. (2008). *Reciprocity: Theory and Facts*. Italy: Springer-Verlag.
- Cambridge University Press. (n.d.). Reciprocity. In: *Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus*. Pieejams: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/reciprocity>
- Dišlers G., Kīslings K. (2010). *Radikālās krīzes: Problēmas un risinājumi*. Jūrmala: Latvijas Kristīgā akadēmija.
- European Commission (2016). *Joint Communication to the European Parliament and the Council. Towards an EU strategy for international cultural relations* (JOIN/2016/029 final). Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=JOIN%3A2016%3A29%3AFIN>
- European Council. (2019). *A New Strategic Agenda 2019-2024*. Pieejams: <https://www.consilium.europa.eu/media/39914/a-new-strategic-agenda-2019-2024.pdf>
- Hari Dž. (2020). *Zudušās saiknes. Depresijas īsto iemeslu un negaidīto risinājumu atklāšana*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Hatfield E., Utne M. K., Traupmann J. (1979). Equity theory and intimate relationships. Burgess R. L., Huston T. L. (Eds.). *Social exchange in developing relationships* (pp. 99-133). NY: Academic Press. Pieejams: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-143550-9.50010-0>
- Hierotheos, Metropolitan of Nafpaktos. (1999). *The Person in the Orthodox Tradition*. Levadeia, Greece: Birth of Theotokos Monastery.
- Iļarions (Troickis), Verejas bīskaps, svētm.. (2009). *Nav kristietības bez Baznīcas*. Limbažu Kristus Apskaidrošanās Pareizticīgo draudze.
- Jānis Pakāpnieks, sv. (2013). *Pakāpieni uz Debesīm* / Tulk. Dišlers G. Jūrmala: Latvijas Kristīgā akadēmija.
- Jānis Zeltamute, sv. (2012). 23. runa. Par žēlsirdības dāvanām un palīdzību nabadzīgajiem (fragmenti) / Tulk. D. Dolace. *Pareizticīgās Baznīcas kalendārs 2013. gadam*. Rīga: Latvijas Pareizticīgās Baznīcas Sinode., 156.-166. lpp.
- Katoliskās Baznīcas katehisms* (2000). Rīga: Rīgas metropolijas Romas katoļu kūrīja.
- Kolianders T. (1995). *Askēzes ceļš*. Rīga: Labvēsts. [Colliander, T. The Way of the Ascetic.]
- Kovaļevska I. (2021). *Savstarpības princips sociālās rehabilitācijas darbā ar psihoaktīvo vielu atkarīgiem bērniem: Supervīzijas iespējas un uzdevumi* [Maģistra darbs supervīzijā, Latvijas Kristīgā akadēmija].
- Kunz P. R., & Woolcott M. (1976). Season's greetings: From my status to yours. *Social Science Research*, 5, pp. 269-278.
- Lu L. (1995). Correlates of social support: Personal characteristics and social resources. In: *Counselling Psychology Quarterly*, 8(2), pp. 173-181. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.1080/09515079508256335>
- Macmurray J. (1957). *The Self as Agent*. London: Faber & Faber.
- Macmurray J. (1961). *Persons in Relation*. NY: Harper & Brothers.

- Merriam-Webster. [n.d.] Reciprocity. *Merriam-Webster.com dictionary*. Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/reciprocity>
- Merriam-Webster. [n.d.] Semantics. *Merriam-Webster.com dictionary*. Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/semantics>
- Metodiskais materiāls sociālajam darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām.* (2020). Labklājības ministrija, Dia+Logs. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/metodiskie-materiali-0>
- Pareizticīgās Baznīcas sociālās koncepcijas pamati* / Tulk. D. Dolace. (2009). Jūrmala: Latvijas Kristīgā Akadēmija.
- Pāvils, arh. (1995). *Kā mēs ticam*. Rīga: Labvēsts.
- Pokšāns A. (2016). *Pusaudžu atkarību sociālā rehabilitācija Latvijā*. Latvijas Bērnu Labklājības Tīkls.
- Pontifical Council for Justice and Peace. (2020). *The Social Agenda. A Collection of Magisterial Texts*. Libreria Editrice Vaticana.
- Sahalin, M. (1972). *Stone Age Economics*. NY: Aldine-Atherton.
- Sarason, B. R., Sarason, I. G., & Pierce, G. R. (1990). *Social support: An interactional view*. New York: Wiley.
- Strong's Dictionary. Ephesians 4:2. *Bible Hub, Online Bible Study Site*. Pieejams: <https://biblehub.com/parallel/ephesians/4-2.htm>
- Ticības doktrīnas kongregācija (Sacred Congregation for the Doctrine of the Faith)*. (1987). Instr. Libertatis conscientia (Instruction on Christian Freedom and Liberation).
- van Tilburg T., van Sonderen E., & Ormel J. (1991). The measurement of reciprocity in ego-centered networks of personal relationships: A comparison of various indices. *Social Psychology Quarterly*, 54(1), pp. 54-66.
- Vatikāna II koncils. (2016). *Pastorālā konstitūcija Gaudium et spes*. Rīga: Vox Ecclesiae.
- Акты Константинопольского собора 1351 г. против варлаамитов и новая анафема платонизму* (пер. и коммент. А.Ф. Лосева). (1993). Москва: Мысль. Pieejams: [Azbyka veru, https://azbyka.ru/otechnik/bogoslovie/konstantinopolskiy_sobor_1351/](https://azbyka.ru/otechnik/bogoslovie/konstantinopolskiy_sobor_1351/)
- Бубер М. (1992). Я и ТЫ. *Альманах “Квинтэссенция”* (под ред. В. И. Мудрагея).
- Григорий (Лебедев), сщмч. (2022, January 19). Толк. на Мк. 5:37. Благовестие Святого Евангелиста Марка. Духовные размышления: *Bible Optina, Толкования Священного Писания*. Pieejams: http://bible.optina.ru/new/mk:05:37#sschmch_grigoriy_lebedev
- Григорий Палама, свят. Триады в защиту священо-безмолвствующих: *Миссионерско-апологетический проект “К Истине”*, 2004-2022. Pieejams: https://k-istine.ru/library/grigoriy_palama-09.htm
- Иерофей (Влахос), митр. (2003). *Одна ночь в пустыне Святой Горы. Беседа с пустынноиком об Иисусовой молитве*. Свято-Троицкая Сергиева Лавра.
- Иоанн Дамаскин. *Точное изложение православной веры*. Москва: Сретенский монастырь.
- Иоанн Златоуст. Толк. 1-ое послание к Коринфянам ап. Павла 12 гл. 26 стих. (2017-2022). *Экзегет. Библия и Толкование, АНО “Доброе дело”*, 2017-2022. Pieejams: <https://ekzeget.ru/bible/1oe-poslanie-k-korinfanam-ap-pavla/glava-12/>

stih-26/

Иоанн Златоуст. Толк. Гал 6:2. *Экзегет. Библия и Толкование*, АНО “Доброе дело”, 2017-2022. Picejams: <https://ekzeget.ru/bible/k-galatam-poslanie-ap-pavla/glava-6/stih-2/>

Иоанн Златоуст. Толк. на Еф. 4:1. *Bible Optina, Толкования Священного Писания*. Picejams: http://bible.optina.ru/new:ef:04:01#svt_ioann_zlatoust

Иоанн Златоуст. Толк. Пс. 138:13. Беседы на псалмы. На псалом 138. *Bible Optina, Толкования Священного Писания*. Picejams: http://bible.optina.ru/old:ps:138:13#svt_ioann_zlatoust

Кесарий Арелатский. Толк. на 1 Кор. 3:9. Проповеди. *Bible Optina, Толкования Священного Писания*. Picejams: <http://bible.optina.ru/new:1kor:03:09>

Максим Исповедник, прп. Толк. на Мф. 17:1. Вопросы и затруднения.. *Bible Optina, Толкования Священного Писания*. Picejams: http://bible.optina.ru/new:mf:17:01#prp_maksim_ispovednik

Сысоев Д., свящ. Толк. Священного Писания 1 Кор. 3:9. *Экзегет. Библия и Толкование*, АНО “Доброе дело”, 2017-2022. Picejams: <https://ekzeget.ru/bible/1oe-poslanie-k-korinfanam-ap-pavla/glava-3/stih-9/>

Феофан Затворник, свт. Толк. на Еф. 4:1. Послание святого апостола Павла к Ефесянам, истолкованное святителем Феофаном. *Bible Optina, Толкования Священного Писания*. Picejams: http://bible.optina.ru/new:ef:04:01#svt_feofan_zatvornik

Феофан Затворник, святит. Толк. Филиппийцам 2:4. *Экзегет. Библия и Толкование*, АНО “Доброе дело”, 2017-2022. Picejams: <https://ekzeget.ru/bible/k-filiprijcam-poslanie-ap-pavla/glava-2/stih-4/>

Флоровский Г. В., прот. (1992). *Восточные отцы IV-го века*. Москва: Паломник.

Хоружий С. С. (1998). *К феноменологии аскезы*. Москва: Изд. гуманитарной лит.

Хоружий С. С. (2005). *Очерки синергийной антропологии*. Москва: Инст. философии, теологии и истории св. Фомы.

Reciprocity as a proto-norm of relations for social service providers

There is a risk for the social service provider to perceive himself as responsible for the situation, namely, in the places where social services are provided, the employee applies various methods – helps, motivates, solves, encourages, organizes, indicates, administers, manages, supports, listens, etc. There is a risk of a dominant or distancing relationship between the employee and the client, in which the employee is responsible for the situation as the provider of assistance, but the client as the passive objective is the recipient of the assistance. The theoretical and regulatory framework for the provision of social services determines the approaches and methods of social work, leaving the client’s anthropological understanding and the paradigm of the relationship to be implemented at work in terms of the employee’s acquired education, experience and worldview. When providing social services, an unconceptualized model

of interpersonal relationships and narrow anthropological knowledge of employees about themselves and their clients can create interpretive and stereotypical models of attitudes based on abstract relationship systems and significantly affect the effectiveness of social services.

The article focuses on the quality of mutual relations and issues between employees and clients in the social service space. The principle of reciprocity based on Orthodox Christianity and European social policy is being updated. Reciprocity is a conceptual paradigm in interpersonal relationships, it is a synergistic interaction between two people, a reciprocal exchange of resources that takes the form of relationships between equal personalities, regardless of dyads of social roles. When providing social services to fellow human beings, it is necessary to actualize the importance of in-depth anthropological knowledge, as well as to promote a change in the paradigm of relationships from administrative to mutually based relationships.

The article is based on the data obtained from a scientific study on the implementation of the principle of reciprocity in social rehabilitation work for children addicted to psychoactive substances (Kovaļevska, 2021).

Key words: reciprocity, interpersonal relationships in a social services environment, understanding of a client, communication.

Mg. sociālajā darbā, sertificēta supervizore **Inese Kovaļevska**

Supervizore, karitatīvā sociālā darbiniece, prakses direktore Eiropas Kristīgajā Akadēmijā.

Certified supervisor, caritative social worker, field works director at European Christian Academy.

E-pasts: inese.kovalevska@gmail.com